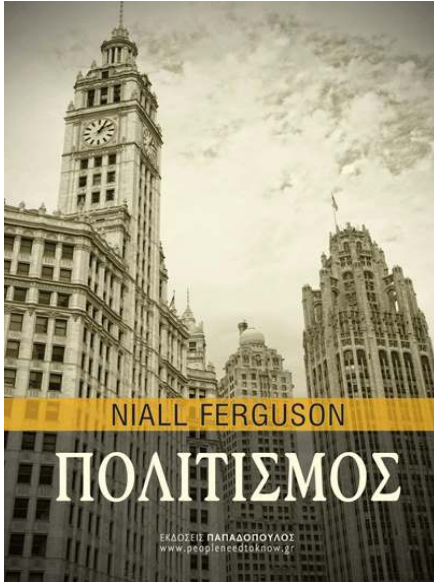

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Μήπως έφτασε το τέλος της Δύσης;

16/12/2012

Γράφει ο **Ηλίας Μαγκλινής**

Αν το έτος 1411 ήμασταν σε θέση να κάνουμε τον περίπλου της Γης, θα θαυμάζαμε την ανέγερση της Απαγορευμένης Πόλης στο Πεκίνο των Μινγκ και την Οθωμανική Αυτοκρατορία να ορθώνεται ακμάζουσα και ισχυρή. Θα θαυμάζαμε την κινεζική τεχνολογία, τα ινδικά μαθηματικά και την αραβική αστρονομία. Αν την ίδια χρονιά διατρέχαμε τη δυτική Ευρώπη, το θέαμα θα ήταν οικτρό. Το περιγράφει γλαφυρά ο σημαντικός Άγγλος ιστορικός Νάιαλ Φέργκιουσον στο βιβλίο του «Πολιτισμός»: Επρόκειτο για «έναν ελεεινό βαλτότοπο» που συνερχόταν από την επιδημία της πανούκλας και που μαστιζόταν από κακές συνθήκες υγιεινής και πολεμικές συρράξεις. Ο αγγλογαλλικός Εκατονταετής Πόλεμος ετοιμαζόταν να ξαναρχίσει και, γενικά, τα πιο ακμάζοντα τμήματα της Ευρώπης ήταν οι πόλεις-κράτη της βόρειας Ιταλίας: η Φλωρεντία, η Γένοβα, η Πίζα, η Σιένα και η Βενετία. «Η δε Βόρειος Αμερική του 15ου αιώνα ήταν ένας αναρχούμενος αγριότοπος σε σύγκριση με τα βασίλεια των Αζτέκων, των Μάγια και των Ινκα στην Κεντρική και τη Νότιο Αμερική». Για τον Φέργκιουσον, είναι σαφές: «Στο τέλος της περιήγησής σας στον κόσμο, η ιδέα ότι η Δύση θα μπορούσε να κυριαρχήσει επί των Υπολοίπων για το μεγαλύτερο μέρος της επόμενης χιλιετίας θα σας φαινόταν απόλυτη φαντασιοπληξία. Κι όμως συνέβη».

Κάπου εκεί, στα τέλη του 15ου αιώνα, λοιπόν, τα μικρά κράτη της δυτικής Ευρώπης, «με τα μπασταρδεμένα γλωσσικά τους δάνεια από τα λατινικά (και λίγο από τα ελληνικά), με μια θρησκεία που είχε προκύψει από τη διδασκαλία ενός Εβραίου της Ναζαρέτ, καθώς και με τις πνευματικές τους οφειλές στα μαθηματικά, την αστρονομία και την τεχνολογία της Ανατολής, παρήγαγαν έναν πολιτισμό ικανό όχι μόνο να κατακτήσει τις μεγάλες ανατολικές αυτοκρατορίες και να υποτάξει την Αφρική, την Αμερική και την Αυστραλασία, αλλά και να προσηλυτίσει λαούς απ' όλο τον κόσμο στον δυτικό τρόπο ζωής».

Οι αιτίες

Ο Φέργκιουσον βρίσκει την αιτία σε έξι «σαφώς καινοφανή συμπλέγματα θεσμών με τις σχετικές ιδέες και συμπεριφορές τους», που όλα αναπτύχθηκαν στον δυτικό κόσμο: ανταγωνισμός· επιστήμη· δικαιώματα ιδιοκτησίας· ιατρική· καταναλωτική κοινωνία και

εργασιακή ηθική. Αυτά επέτρεψαν «σε μια μειονότητα της ανθρωπότητας προερχόμενη από το δυτικό άκρο της Ευρώπης να κυριαρχήσει στον κόσμο για σχεδόν 500 χρόνια».

Αυτή βεβαίως είναι μονάχα μία εξήγηση. Μια άλλη, που μάλλον συμπυκνώνει όλα τα παραπάνω, είναι αυτό που ξεκίνησε στη Δύση με δειλά βήματα από τον 13ο αιώνα και που στη συνέχεια πήρε άλλες επιταχύνσεις: η μεγαλύτερη απελευθέρωση του ατόμου από την ομάδα του αίματος και της συγγένειας με συνέπεια τη θέσπιση πιο στέρεων θεσμών και άρα την ανάπτυξη της ατομικής πρωτοβουλίας, των ατομικών δικαιωμάτων κ.λπ. Σε κάθε περίπτωση, μέσα από τον ανταγωνισμό, ο Φέργκιουσον είδε την αποκέντρωση της πολιτικής και της οικονομικής ζωής, που αποτέλεσε το εφαλτήριο για τη δημιουργία του εθνικού κράτους και του καπιταλισμού. Στην επιστήμη, ο Αγγλος ιστορικός είδε τη μέθοδο μελέτης και κατανόηση του φυσικού κόσμου, η οποία προσέφερε, μεταξύ των άλλων, στη Δύση τεράστιο στρατιωτικό πλεονέκτημα. Στην ιδιοκτησία, είδε το κράτος δικαίου ως μέσο προστασίας των ιδιωτών και ειρηνικής επίλυσης διαφωνιών ανάμεσά τους, που αποτέλεσε τη βάση για την πιο σταθερή μορφή αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Στην ιατρική, είδε τον κλάδο που βελτίωσε το προσδόκιμο ζωής, τόσο στις δυτικές κοινωνίες όσο και στις μετέπειτα αποικίες τους. Στην καταναλωτική κοινωνία, έναν θεμελιώδη τρόπο υλικής διαβίωσης, με την παραγωγή να διαδραματίζει κεντρικό οικονομικό ρόλο και να οδηγεί στη Βιομηχανική Επανάσταση. Τέλος, στην εργασιακή ηθική, ο Φέργκιουσον είδε ένα ηθικό πλαίσιο που προκύπτει κυρίως από την προτεσταντική χριστιανοσύνη και αποτελεί το συνδυαστικό υλικό της δυναμικής και δυναμικά ασταθούς κοινωνίας που δημιουργούν ο ανταγωνισμός και ο καταναλωτισμός.

Πρότυπο οργάνωσης

Ο Φέργκιουσον δεν λησμονεί και άλλους παράγοντες που οδήγησαν στην κυριαρχία της Δύσης, από το κλίμα, τη γεωγραφία ή ακόμα και την τύχη, έως τη θεωρία του Τζάρεντ Ντάιαμοντ στο πολύ ερεθιστικό βιβλίο «Οπλα, μικρόβια και ασάβι»: «Στις πεδιάδες της ανατολικής Ευρασίας, μονολιθικές αυτοκρατορίες κατέπνιγαν την καινοτομία, ενώ στην ορεινή και διαμερισμένη από ποτάμια δυτική Ευρασία πολυάριθμες μοναρχίες και πόλεις-κράτη επιδίδονταν σε δημιουργικό ανταγωνισμό και επικοινωνία». Επίσης, ο Φέργκιουσον δεν παραλείπει να σχολιάσει ότι παρά τα πολλά και ειδικά εγκλήματα και τη μακροχρόνια καταπίεση της αποικιοκρατίας, ειδικά κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, κατέστη σαφές ότι «ο δυτικός πολιτισμός έγινε κάτι σαν πρότυπο οργάνωσης, στο οποίο φιλοδοξούσε να φτάσει ο υπόλοιπος κόσμος». Χαρακτηριστική υπήρξε και η καταφανής αδυναμία των αντιπάλων της Δύσης. «Το 1640 (...) ένας συνδυασμός δημοσιονομικής και νομισματικής κρίσης, κλιματικής αλλαγής και επιδημιών γέννησε την επανάσταση και την τελική κρίση της δυναστείας των Μινγκ. Αυτό δεν είχε καμία σχέση με τη Δύση. Παρομοίως, η πολιτική και στρατιωτική παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προέκυψε περισσότερο εκ των έσω, παρά επιβλήθηκε εξωτερικά. Οι πολιτικοί θεσμοί της Βόρειας Αμερικής ευδοκίμουν την ίδια στιγμή που της Νοτίου Αμερικής σάπιζαν· όμως για την αποτυχία του Σιμόν Μπολιβάρ να δημιουργήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες της Λατινικής Αμερικής δεν ευθύνονται οι γκρίνγκο».

Το σίγουρο, τονίζει ο Φέργκιουσον, είναι «ότι την επταύριον της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης έγινε κάμπωση συζήτηση σχετικά με εναλλακτικά ασιατικά οικονομικά μοντέλα. Αλλά ούτε ο πιο ένθερμος θιασώτης του πολιτισμικού σχετικισμού δεν συνιστά μια επιστροφή στους θεσμούς της δυναστείας Μινγκ ή της μογγολικής αυτοκρατορίας της Ινδίας. Η τρέχουσα διαφωνία ανάμεσα στους υπερμάχους των ελεύθερων αγορών και εκείνους της κρατικής παρέμβασης είναι, κατά βάση, μια διαφωνία ανάμεσα σε σαφώς δυτικές σχολές σκέψης: ανάμεσα στους οπαδούς του Ανταμ Σμιθ και τους οπαδούς του Τζον Μέιναρντ Κέινς, με λίγους αδιάλλακτους πιστούς στον Καρλ Μαρξ να μη λένε να το βάλουν κάτω».

Ο Φέργκιουσον αποπειράται μια μεγάλη ανάλυση, υποκινούμενος από μια βασική απορία

- αγωνία που του προέκυψε, αφού το 2008 άκουσε ένα στέλεχος του κινεζικού κομμουνιστικού κόμματος να χαρακτηρίζει ένα τεράστιο βουνό από μπάζα στην Τσονγκίνγκ ως το μελλοντικό χρηματοπιστωτικό κέντρο της νοτιοδυτικής Κίνας και αφού το 2009 μαγεύτηκε στο Κάρνεγκι Χολ από τη μουσική της Εντζελ Λαμ, μιας χαρισματικής Κινέζας συνθέτριας: μήπως το νόημα της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα είναι ότι ζούμε την αρχή του τέλους της 500ετούς υπεροχής της Δύσης;

Η διαφορά είναι θεσμική

Εδώ και χρόνια, ο Φέργκιουσον προειδοποιούσε ότι οι ΗΠΑ είχαν φτάσει, δίχως να το αντιληφθεί κανείς, στο σημείο να εξαρτώνται από τα κεφάλαια της ανατολικής Ασίας. «Η φούσκα των ετών 2002 - 2007 δεν θα ήταν τόσο σκανδαλώδης, αν ο Αμερικανός καταναλωτής δεν είχε στη διάθεσή του τόσο τη φτηνή εργασία της Κίνας όσο και τα φτηνά κεφάλαιά της [...] Η ψαλίδα ανάμεσα στο δυτικό και το κινεζικό εισόδημα είχε αρχίσει να ανοίγει ήδη από το 1600 και συνέχισε να διευρύνεται μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, αν όχι και αργότερα. Εκτοτε, όμως, έκλεισε με εκπληκτική ταχύτητα».

Η οικονομική αδυναμία των ΗΠΑ έναντι της Κίνας, η συνεχιζόμενη πολιτικοοικονομική κρίση στην Ευρωζώνη και η δυναμική της Κίνας, της Ινδίας ή και της Βραζιλίας, είναι γεγονότα που όντως μας φέρνουν προ τέτοιων ερωτημάτων. Η τεράστια διαφορά όμως ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή ήταν, και παραμένει, θεσμική.

Η δυναμική της Ευρώπης του 16ου αιώνα και των ΗΠΑ του 19ου και κυρίως του 20ού δεν ήταν μόνον οικονομική. Είχε άλλο βάθος που κάποιος θα μπορούσε να το ονομάσει ανθρωπολογικό: με το που το πρόσωπο έγινε αξία στη Δύση, άνοιξε ο δρόμος για τους θεσμικούς μηχανισμούς που την ανέδειξαν, προσδίδοντάς της σταθερότητα και κυρίως ευελιξία, προσαρμογή, την μοναδική ικανότητα της αυτοκριτικής. Είναι αυτές οι ιδιότητες που, προς το παρόν έστω, απουσιάζουν από τις πανίσχυρες οικονομίες της Ασίας.

Μια φωλιά τερμιτών «στην κόψη του χάους»

«Οι πολιτισμοί είναι εξαιρετικά πολύπλοκα συστήματα», σημειώνει ο Νάιαλ Φέργκιουσον στον «Πολιτισμό», προσθέτοντας ότι αποτελούνται «από έναν πολύ μεγάλο αριθμό συστατικών που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και είναι οργανωμένα με ασύμμετρο τρόπο, έτσι ώστε η δομή τους να θυμίζει περισσότερο φωλιά τερμιτών στην έρημο Ναμίμ παρά αιγυπτιακή πυραμίδα. Λειτουργούν κάπου ανάμεσα στην τάξη και την αταξία - «στην κόψη του χάους», σύμφωνα με τη φράση του ερευνητή της πληροφορικής Κρίστοφερ Λάνγκτον. Τέτοιου είδους συστήματα μπορεί για κάποιο διάστημα να δίνουν την εντύπωση ότι λειτουργούν με αρκετά σταθερό τρόπο και ότι βρίσκονται σε κατάσταση ισορροπίας, ενώ στην πραγματικότητα διαρκώς προσαρμόζονται. Ερχεται όμως η στιγμή που «μπαίνουν σε κρίσιμη φάση». Μια αμυδρή αναστάτωση μπορεί να πυροδοτήσει μια «μετάβαση» από καλοήγη κατάσταση ισορροπίας σε κρίση - ένας και μόνο κόκκος άμμου προκαλεί την κατάρρευση ενός φαινομενικά σταθερού κάστρου από άμμο».

<http://www.kathimerini.gr/733115/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/mhpws-eftase-to-telos-ths-dyshs>